

Przedsiębiorcy pytają – prawnik odpowiada

Jakie prawa przysługują kontrolowanemu przedsiębiorcy?

Prawa przysługujące kontrolowanemu przedsiębiorcy będą się różniły w zależności od organu upoważnionego do przeprowadzenia kontroli. Co do zasady, kontrolowany przedsiębiorca albo osoba przez niego upoważniona, powinni być obecni podczas kontroli. Osobę upoważnioną kontrolowany przedsiębiorca powinien wskazać na piśmie. Tylko w wyjątkowych przypadkach kontrola może zostać przeprowadzona pod nieobecność przedsiębiorcy albo upoważnionej przez niego osoby (np. gdy osoba przeprowadzająca kontrolę podejrzewa usiłowanie ukrycia lub zniszczenia dokumentów). Przedsiębiorca może żądać wyszczególnienia w protokole kontroli czynności, które zostały podjęte pod jego nieobecność, a także pod nieobecność wskazanej przez niego osoby. Obecny w firmie podczas kontroli przedsiębiorca albo osoba upoważniona, mają prawo uczestniczyć w czynnościach kontrolnych i składać na bieżąco wyjaśnienia oraz brać udział w przeprowadzeniu dowodów z zeznań świadków lub oględzin. Przedsiębiorca powinien zostać powiadomiony o tym, kiedy i gdzie taki dowód będzie przeprowadzony.

Ponadto, kontrolowany przedsiębiorca ma prawo sprawdzenia, czy przedstawione mu upoważnienie do wykonywania kontroli zawiera wszystkie elementy wskazane w art. 79 ust. 4 ustawy z dnia 2 lipca 2007 roku o swobodzie działalności gospodarczej, zgodnie z którym upoważnienie takie powinno zawierać co najmniej: wskazanie podstawy prawnej, oznaczenie organu kontroli, datę i miejsce wystawienia, imię i nazwisko pracownika organu kontroli uprawnionego do wykonania kontroli oraz numer jego legitymacji służbowej, firmę przedsiębiorcy objętego kontrolą, określenie zakresu przedmiotowego kontroli, wskazanie daty rozpoczęcia i przewidywanego terminu zakończenia kontroli, podpis osoby udzielającej upoważnienia z podaniem zajmowanego stanowiska lub funkcji oraz pouczenie o prawach i obowiązkach kontrolowanego przedsiębiorcy.

Kontrolowany przedsiębiorca ma prawo domagać się przestrzegania zakazu jednoczesnego podejmowania i prowadzenia w jego firmie więcej niż jednej kontroli, a także, by czas wszystkich kontroli organu kontroli w jednym roku kalendarzowym, nie przekraczał w przypadku mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 4 tygodni, lub 8 tygodni w przypadku pozostałych przedsiębiorców.

1. Jak bezpiecznie sprawdzić, czy to jest Policja czy CBA?

Co do zasady, czynności kontrolne mogą być wykonywane przez pracowników organów kontroli po okazaniu legitymacji służbowej, upoważniającej do wykonywania takich czynności, oraz po doręczeniu upoważnienia do przeprowadzenia kontroli działalności przedsiębiorcy. Zgodnie z art. 2 Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 września 2006 roku, w sprawie upoważnienia do wykonania czynności kontrolnych przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego (Dz. U. 2006, Nr 169, poz. 1203), upoważnienie do przeprowadzenia kontroli dla funkcjonariuszy CBA wydaje, określając szczegółowy zakres kontroli, Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego lub osoba upoważniona do działania w jego imieniu. W przypadku kontroli dokonywanej przez funkcjonariusza Policji, upoważnienie

do przeprowadzenia kontroli będzie wydawane przez różne organy, w zależności od przedmiotu kontroli. Jak już wspomniano wyżej, kontrolowanemu przedsiębiorcy zawsze przed podjęciem czynności kontrolnych powinna zostać okazana legitymacja służbowa kontrolującego oraz upoważnienie do ich przeprowadzenia. Ma on prawo sprawdzić autentyczność oraz ważność okazanej legitymacji.

2. Jakie dokumenty powinni okazać kontrolujący?

Kontrola może być przeprowadzona przez pracowników organu kontrolującego po okazaniu legitymacji służbowej, upoważniającej do dokonania określonych czynności kontrolnych oraz po doręczeniu upoważnienia do ich przeprowadzenia. Przedsiębiorca, bądź osoba przez niego upoważniona, mają prawo domagać się zarówno okazania legitymacji, jak i wręczenia im upoważnienia. Upoważnienie powinno być wręczone przed rozpoczęciem czynności kontrolnych, jeżeli jest ona podejmowana bez uprzedzenia. Przedsiębiorca ma prawo dokładnie zapoznać się z okazaną legitymacją i sprawdzić jej ważność. W razie jakichkolwiek wątpliwości, przedsiębiorca powinien skontaktować się z organem przeprowadzającym kontrolę w celu sprawdzenia, czy dana osoba ma rzeczywiście prawo do przeprowadzenia kontroli w jego firmie.

3. Na jakiej podstawie przychodzą kontrolerzy?

Postawa prawna przeprowadzenia kontroli przedsiębiorcy będzie zależała od celu podejmowanej kontroli i organu ją przeprowadzającego. Na przykład, w przypadku działań podejmowanych przez CBA podstawą prawną będzie ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. z 2006 r., Nr 104, poz. 708). Natomiast kwestie kontroli podatkowej i skarbowej uregulowane są zasadniczo w dwóch aktach prawnych – w ustawie z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej (Dz. U. z 2004 r., Nr 8, poz. 65 z późn. zm.) oraz w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. ordynacja podatkowa (Dz. U. z 2005 r., Nr 8, poz. 50 z późn. zm.). Podstawą prawną działalności kontrolno-nadzorczej inspektora pracy jest ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz. U. z 2007 r., Nr 89, poz. 589), która precyzyjnie określa zakres obowiązków i praw, jakie wzajemnie wobec siebie mają podczas kontroli kontrolowani i kontrolerzy.

4. Na jakiej podstawie dokonują rewizji?

W polskim prawie nie funkcjonuje pojęcie „rewizja”, ani pojęcie „rewizja osobista”. Zakładając, że autor pytania miał na myśli „kontrolę osobistą” należy wskazać, że podstawą prawną jej przeprowadzenia jest art. 15 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz. U. 2002 r., Nr 7, poz. 58 z późn. zm.) oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 r. w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz.U. 2005 r., Nr 141, poz. 1186). Funkcjonariusz Policji ma prawo dokonać kontroli osobistej, w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez osobę poddawaną kontroli czynu zabronionego pod groźbą kary. Podobnie jak przy przeszukaniu, osoba która ma być poddana kontroli osobistej, może żądać obecności przy tej czynności osoby wskazanej przez siebie oraz osoby przybranej przez prowadzącego czynności, jeżeli obecność tych osób nie utrudni lub nie uniemożliwi dokonania kontroli. Kontroli osobistej powinno się dokonywać w miarę możliwości za pośrednictwem osób tej samej płci, w pomieszczeniu niedostępnym na czas kontroli dla osób postronnych.

Dodatkowo należy wskazać, że w art. 219 § 2 Kodeksu Postępowania Karnego (zwanym dalej: kpk) została przewidziana możliwość przeszukania osoby. **Pod tym pojęciem należy rozumieć także**

przeszukanie jej odzieży oraz podręcznych przedmiotów. Od kontroli osobistej przeszukiwanie różni się tym, że ma ono charakter czynności procesowych. Oznacza to, że czynności te są przeprowadzane w ramach toczącego się postępowania karnego. Zgodnie z powołanym powyżej przepisem, można przeszukać osobę w celu znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających zajęciu w postępowaniu karnym. Przeszukanie osoby może nastąpić również w związku z zatrzymaniem i wówczas jego celem jest sprawdzenie, czy osoba zatrzymywana posiada broń lub inne niebezpieczne przedmioty oraz rzeczy, mogące służyć do popełnienia przestępstwa lub wykroczenia, albo stanowić dowody rzeczowe lub podlegać przepadkowi. W wypadku przeszukania osoby lub jej odzieży, czynność powinna być przeprowadzana przez osobę tej samej płci. Osobę, która ma być poddana przeszukaniu należy zawiadomić o celu przeszukania i wezwać do wydania poszukiwanych przedmiotów. Może ona poprosić o obecność podczas przeszukania inną osobę, która powinna być dopuszczona do udziału w czynności, jeżeli nie utrudni to przeszukania. Osoby uczestniczące w przeszukaniu podpisują protokół przeszukania i mają prawo zgłosić zarzuty, co do jego treści.

W KPK została przewidziana także możliwość dokonania przeszukania pomieszczeń i innych miejsc. Zgodnie z art. 219 § 1, w celu wykrycia lub zatrzymania albo przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej, a także w celu znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających zajęciu w postępowaniu karnym, można dokonać przeszukania pomieszczeń i innych miejsc, jeżeli istnieją uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że osoba podejrzana lub wymienione rzeczy, tam się znajdują. Przeszukania, zgodnie z art. 220 § 1 kpk, może dokonać prokurator albo na polecenie sądu lub prokuratora Policja, a w wypadkach wskazanych w ustawie – także inny organ. Postanowienie sądu lub prokuratora należy okazać osobie, u której przeszukiwanie ma być przeprowadzone (art. 220 § 2 KPK).

Postanowienie takie nie zawsze jednak jest konieczne – w wypadkach nie cierpiących zwłoki, jeżeli postanowienie sądu lub prokuratora nie mogło zostać wydane, organ dokonujący przeszukania okazuje nakaz kierownika swojej jednostki lub legitymację służbową, a następnie zwraca się niezwłocznie do sądu lub prokuratora o zatwierdzenie przeszukania (art. 220 § 3 zd. 1). Postanowienie sądu lub prokuratora w przedmiocie zatwierdzenia należy doręczyć osobie, u której dokonano przeszukania, w terminie siedmiu dni od daty czynności na zgłoszone do protokołu żądanie tej osoby. O prawie zgłoszenia żądania należy ją pouczyć (art. 220 § 3 zd. 2 i 3).

5. Czy odpowiadać na pytania?

6. Czy można odmówić odpowiedzi i kiedy?

Kwestia odmowy odpowiedzi za zadawane pytania zależy od rodzaju dokonywanej kontroli oraz organu ją przeprowadzającego. I tak, zgodnie z art. 41 ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, pracownicy jednostki kontrolowanej mają prawo uchylić się od odpowiedzi na poszczególne pytania w przypadkach, gdy wyjaśnienia mają dotyczyć: tajemnicy ustawowo chronionej albo faktów i okoliczności, których ujawnienie mogłoby narazić na odpowiedzialność karną lub majątkową wezwanego do złożenia wyjaśnień, a także jego małżonka albo osoby pozostającej z nim faktycznie we wspólnym pożyciu, krewnych i powinowatych do drugiego stopnia, bądź osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli. Prawo odmowy udzielenia wyjaśnień trwa mimo ustania małżeństwa, wspólnego pożycia, przysposobienia, opieki lub kurateli.

Jeżeli chodzi o prawo odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania w toku postępowania karnego, to zarówno oskarżonemu, jak i podejrzanemu zostało przyznane nie tylko o prawo odmowy składania wyjaśnień, ale także prawo odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania bez podania przyczyny odmowy (art. 175 KPK). Taka postawa oskarżonego (podejrzanego) nie będzie miała żadnych ujemnych skutków procesowych dla niego, o czym należy go pouczyć. Nie ma jednak żadnych przeszkód, by zwrócić uwagę oskarżonego na to, że złożenie wyjaśnień może przyczynić się nie tylko do dokonania ustaleń korzystnych dla niego, ale także do szybszego zakończenia postępowania karnego. Skoro odmowa złożenia wyjaśnień lub udzielenia odpowiedzi na poszczególne pytania jest prawem oskarżonego, to skorzystanie z tego prawa nie może być poczytane za okoliczność obciążającą.

7. Czy można zadzwonić, ile razy i do kogo?

8. Kiedy wezwać adwokata, może jak tylko wejdą?

Przepis art. 245 § 1 KPK przewiduje, że zatrzymanemu, na jego żądanie, należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednio z nim rozmowę; zatrzymujący może zastrzec, że będzie przy niej obecny. Dostępna forma kontaktu z adwokatem to każdy sposób porozumiewania, możliwy w miejscu przebywania osoby zatrzymanej: telefon, telefaks, poczta elektroniczna, ale także pismo sporządzone przez zatrzymanego, doręczane przez organ dokonujący zatrzymania, inną instytucję czy osobę. Ustawa wyraźnie stwierdza, że jest to kontakt z jednym adwokatem, nawet jeżeli zatrzymany, jako oskarżony (podejrzany), ma dwóch lub trzech obrońców. Nie ma jednak przeszkód, by organ stosujący zatrzymanie umożliwił kontakt ze wszystkimi tymi adwokatami. Tak jak i nie ma przeszkód, aby tenże organ umożliwił kontakt w postaci więcej niż jednej rozmowy telefonicznej.

Zawiadomienie o zatrzymaniu następuje na żądanie zatrzymanego i wówczas należy:

- 1) zawiadomić osobę najbliższą dla zatrzymanego; może to być osoba wskazana przez zatrzymanego, lub
- 2) niezwłocznie zawiadomić pracodawcę, szkołę lub uczelnię, a jeśli chodzi o żołnierza – jego dowódcę.

9. Jakie dokumenty musimy podpisać po rewizji i zatrzymaniu?

W myśl art. 244 § 3 kpk, z zatrzymania sporządza się protokół, w którym należy podać imię, nazwisko i funkcję dokonującego tej czynności, imię i nazwisko osoby zatrzymanej, a w razie niemożności ustalenia tożsamości – jej rysopis oraz dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania, z podaniem o jakie przestępstwo się ją podejrzewa. Należy także wciągnąć do protokołu złożone przez zatrzymanego oświadczenia oraz zaznaczyć udzielenie mu informacji o przysługujących prawach. Odpis protokołu doręcza się zatrzymanemu.

Natomiast zgodnie z art. 143 § 1 pkt 6, spisania protokołu wymaga przeszukanie osoby, miejsca, rzeczy i systemu informatycznego oraz zatrzymanie rzeczy i danych informatycznych,

Choć w kpk nie ma przepisu, który *expressis verbis* nakładałby na zatrzymanego bezwzględny obowiązek podpisania protokołu zarówno z zatrzymania, jak i przeszukania to należy mieć jednak na uwadze te przepisy KPK, które dotyczące protokołów (rozdział 16). Z wyjątkiem protokołu rozprawy lub posiedzenia, protokół podpisują osoby, biorące udział w czynności. Przed podpisaniem należy go odczytać i uczynić o tym wzmiankę. Osoba zaś uczestnicząca w czynności może, podpisując protokół, zgłosić jedno-

co do jego treści; zarzuty te należy wciągnąć do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność protokołowaną.

10. Kiedy można odmówić podpisania?

W KPK brak jest przepisów stanowiących o możliwości odmowy podpisania protokołu czy to przez zatrzymanego, czy to przez osobę, którą przeszukano lub której rzeczy przeszukano. Możliwość zapoznania się z treścią protokołów i zgłaszania zarzutów należy rozumieć jako uprawnienie, a nie obowiązek. W związku z tym, w wypadku odmowy podpisania protokołu należałoby jedynie zamieścić w nim wzmiankę o przyczynie odmowy przez osobę, której dotyczy.

11. Czy do przeprowadzenia rewizji i zatrzymania potrzebne jest postawienie zarzutów?

Na wstępie należy odróżnić zatrzymanie prewencyjne dokonywane przez Policję w oparciu o przepis art. 15 § 1 pkt 3 Ustawy o Policji, od zatrzymania właściwego, regulowanego przez przepisy kodeksu postępowania karnego. Według KPK zatrzymanie jest środkiem przymusu. W żadnym z powyżej wymienionych wypadków zatrzymania nie jest wymagane przedstawienie zarzutów. Zgodnie bowiem z art. 244 § 1 KPK Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną (a nie podejrzanego), jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie (np. anonimowy telefon), że popełniła ona przestępstwo (w tym przestępstwo skarbowe), a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa, bądź też nie można ustalić jej tożsamości, albo istnieją przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym.

Zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach oraz wysłuchać go.

Ponadto, w celu wykrycia lub zatrzymania albo przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej, a także w celu znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających zajęciu w postępowaniu karnym, można dokonać przeszukania pomieszczeń i innych miejsc, jeżeli istnieją uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że osoba podejrzana lub wymienione rzeczy tam się znajdują. Można także dokonać przeszukania osoby, jej odzieży i podręcznych przedmiotów.

12. Czy zarzuty muszą być sformułowane na piśmie, i czy trzeba je podpisać?

Zgodnie z art. 313 § 1, jeżeli dane, istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku, uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Dodatkowo ustawa wymaga, by po sporządzeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów, nastąpiło niezwłocznie:

1. ogłoszenie tegoż postanowienia podejrzanemu oraz
2. przesłuchanie podejrzanego,
3. pouczenie podejrzanego, że do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego może żądać podania mu ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie.

Postanowienie o przedstawieniu zarzutów zawiera wskazanie podejrzanego, dokładne określenie zarzucanego mu czynu i jego kwalifikacji prawnej (§ 2). Podejrzanemu może do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa żądać podania mu ustnie podstaw zarzutów, a także

sporządzenia uzasadnienia na piśmie, o czym należy go pouczyć. Uzasadnienie doręcza się podejrzanemu i ustanowionemu obrońcy w terminie 14 dni (§ 3). W uzasadnieniu należy w szczególności wskazać, jakie fakty i dowody zostały przyjęte za podstawę zarzutów. Niezwłoczne ogłoszenie nie oznacza nic innego, jak ogłoszenie w możliwie najszybszym czasie, bez zbędnych przerw. Inaczej mówiąc, w momencie wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów, powinny być podjęte także czynności związane z wezwaniem podejrzanego do stawiennictwa w realnym terminie.

Należy wskazać, że w przypadku gdy prowadzone jest dochodzenie (a nie śledztwo), nie jest wymagane sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, chyba że podejrzany jest tymczasowo aresztowany. Przesłuchanie osoby podejrzanej zaczyna się od powiadomienia jej o treści zarzutu, wpisanego do protokołu przesłuchania. Osobę tę, od chwili rozpoczęcia przesłuchania, uważa się za podejrzanego. Nie jest również wymagane sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów przed przystąpieniem do przesłuchania osoby podejrzanej, w przypadku gdy podejmowane są tzw. czynności niecierpiące zwłoki. Regulacja z art. 308 KPK dopuszcza bowiem, by prokurator albo Policja, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego, w wypadkach niecierpiących zwłoki, dokonywali czynności procesowych, mających na celu zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem. Zgodnie z § 2 powołanego wyżej artykułu, jeżeli istnieje obawa zatarcia śladów lub dowodów przestępstwa, można w toku takich czynności przesłuchać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli zachodzą warunki do sporządzenia takiego postanowienia. Przesłuchanie rozpoczyna się od informacji o treści zarzutu. W takim wypadku, w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obowiązkowe, najpóźniej w ciągu 5 dni od dnia przesłuchania, prokurator wydaje postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo, w razie braku warunków do jego sporządzenia, umarza się postępowanie w stosunku do osoby przesłuchanej.

13. W jakiej sytuacji może być zakuci w kajdanki?

Zgodnie z § 4 pkt 1 lit. a) Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 listopada 2006 roku w sprawie środków przymusu bezpośredniego stosowanych przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego (Dz. U. z 2006 r., Nr 214, poz. 1575), funkcjonariusz ma prawo stosować określone środki przymusu bezpośredniego, w tym środki i urządzenia techniczne, przeznaczone do obezwładnienia i konwojowania w postaci kajdanek. W § 6 ww. Rozporządzenia kajdanki można stosować wobec osób skazanych, tymczasowo aresztowanych lub zatrzymanych w celu udaremnienia ucieczki albo zapobieżenia czynnej napaści lub czynnemu oporowi. Ponadto, kajdanki stosuje się na polecenie sądu lub prokuratora, a także wobec osób podejrzanych lub oskarżonych o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu albo skazanych za takie przestępstwo. Kajdanek nie stosuje się wobec osób, których wygląd wskazuje na wiek poniżej 17 lat, z wyjątkiem nieletnich, których wygląd wskazuje na wiek powyżej 15 lat, podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu. Kajdanki zakłada się na ręce trzymane z przodu, a osobie, która zachowuje się agresywnie – na ręce trzymane z tyłu. Kajdanki zdejmuje się niezwłocznie po wprowadzeniu osób, wobec których je zastosowano, do pomieszczeń służbowych zabezpieczonych przed możliwością ucieczki, aresztów lub na salę rozpraw, chyba że sąd zarządzi inaczej.

Podobna regulacja została przewidziana w przypadku funkcjonariuszy Policji. Zgodnie z § 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie określenia przypadków oraz warunków i sposobów użycia przez policjantów środków przymusu bezpośredniego (Dz. U. z 1990 r., Nr 70, poz.

410 z późn. zm.), kajdanki można stosować wobec osób skazanych, tymczasowo aresztowanych lub zatrzymanych w celu udaremnienia ucieczki albo zapobieżenia czynnej napaści lub czynnemu oporowi. Kajdanki stosuje się także na polecenie sądu lub prokuratora. Kajdanki zakłada się na ręce trzymane z przodu. W przypadku, gdy osoba jest agresywna lub niebezpieczna, można założyć kajdanki na ręce trzymane z tyłu. Wobec osób tymczasowo aresztowanych lub skazanych na karę pozbawienia wolności, można zastosować, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, kajdanki zespolone, przeznaczone do zakładania na ręce i nogi. Nie stosuje się kajdanek wobec osób w wieku poniżej 17 lat, z wyjątkiem nieletnich w wieku powyżej 15 lat podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu.

14. Czy można poprosić, żeby funkcjonariusze nie używali kajdanek?

Rozporządzenia wskazują, że funkcjonariusze CBA oraz Policji mają jedynie prawo („można stosować”), a nie obowiązek, zastosowania kajdanek wobec osób skazanych, tymczasowo aresztowanych lub zatrzymanych w celu udaremnienia ucieczki, albo zapobieżenia czynnej napaści lub czynnemu oporowi. Jednakże, jeżeli chodzi o osoby podejrzane lub oskarżone o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu albo skazanych za takie przestępstwo, zastosowanie kajdanek przez funkcjonariuszy jest obowiązkowe („kajdanki stosuje się”). To samo dotyczy się użycia kajdanek w wykonaniu polecenia sądu lub prokuratora.

15. Czy służby mają obowiązek lub prawo powiadamiania czy wezwania mediów na miejsce zatrzymania?

16. Czy wezwanie mediów na miejsce zatrzymania jest dopuszczalne?

W odniesieniu do kwestii roli mediów, zgodnie z interpretacją Komendanta Głównego Policji z dnia 13 marca 2007 r. /Gb-1798/1346/07/JJ/, należy zaznaczyć, iż dziennikarze, w oparciu o ustawę z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz.24 ze zm.), mają możliwość dokumentowania interwencji funkcjonariuszy Policji w miejscach publicznych.

Natomiast przekazywanie przez służby prasowe informacji o przeprowadzonym zatrzymaniu odbywa się w oparciu o cytowaną ustawę i następuje w sposób chroniący dobra osobiste zatrzymanych. Należy przy tym podkreślić, że wszelkie działania funkcjonariuszy Policji, związane z zatrzymaniem, odbywają się pod nadzorem właściwego prokuratora. Ponadto, zgodnie z art. 5 ust. 1: Każdy obywatel, zgodnie z zasadą wolności słowa i prawem do krytyki, może udzielać informacji prasie. Ust. 2. Nikt nie może być narażony na uszczerbek lub zarzut z powodu udzielenia informacji prasie, jeżeli działał w granicach prawem dozwolonych.

17. Kiedy służby mogą udostępnić własne nagrania mediom?

Zgodnie z przepisem art. 14 ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o policji, Policja w celu realizacji ustawowych zadań może korzystać z danych o osobie, w tym również w formie zapisu elektronicznego, uzyskanych przez inne organy, służby i instytucje państwowe w wyniku wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz przetwarzać je w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.4)), bez wiedzy i zgody osoby, której dane te dotyczą. Administrator danych, o których mowa w ust. 4, jest obowiązany udostępnić dane osobowe, z zastrzeżeniem ust. 7, na podstawie imiennego upoważnienia Komendanta

Głównego Policji, komendantów wojewódzkich Policji lub uprawnionego policjanta, okazanego przez policjanta wraz z legitymacją służbową. Fakt udostępnienia tych danych podlega ochronie na podstawie ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 196, poz. 1631, z późn. zm.5)).

18. Czy można odmówić np. wyjścia z budynku, jeżeli są obecne media?

Nie ma podstaw prawnych, aby można było odmówić wyjścia z budynku, w którym lub przed którym obecne są media.

19. Jakie prawa przysługują w prokuraturze zatrzymanemu?

Zatrzymanego informuje się zawsze o przyczynach zatrzymania, prawach, jakie mu przysługują i odbiera od niego oświadczenie, jeżeli chce je złożyć. Z czynności zatrzymania sporządza się protokół, a na żądanie zatrzymanego umożliwia kontakt z adwokatem. Zatrzymany, który kwestionuje merytoryczną zasadność zatrzymania, jego zgodność z prawem czy prawidłowość przeprowadzenia, może domagać się zbadania tych zarzutów przez sąd. Stwierdzając bezzasadność lub nielegalność zatrzymania, sąd obowiązkowo zarządza natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego. Osobie niesłusznie zatrzymanej, służy odszkodowanie od Skarbu Państwa za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę.

Zatrzymanego należy zwolnić natychmiast, gdy ustanie przyczyna zatrzymania. Podlega on obligatoryjnemu zwolnieniu po upływie 48 godzin od chwili zatrzymania, jeżeli w tym czasie prokurator nie przekazał go do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania, a także wówczas, gdy w ciągu 24 godzin od tego przekazania, nie doręczono mu postanowienia sądu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania.

Ważnym rozwiązaniem gwarancyjnym jest zasada niedopuszczalności ponownego zatrzymania osoby podejrzanej na podstawie tych samych faktów i dowodów. Nie podlegają zatrzymaniu osoby korzystające z immunitetów, np. dyplomaci.

20. Kiedy można odmówić zeznań?

Zgodnie z KPK, w toku postępowania karnego oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia, natomiast świadkowie składają zeznania. Art. 175§ 1 KPK stanowi, że oskarżony ma prawo składać wyjaśnienia, może jednak, bez podania powodów, odmówić odpowiedzi na poszczególne pytania lub odmówić składania wyjaśnień, a o prawie tym należy go pouczyć. Jeżeli chodzi o składanie zeznań przez świadków, to zgodnie z art. 177 § 1 KPK, każda osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek stawić się i złożyć zeznania. Jednakże, zgodnie z art. 182 KPK osoba najbliższa dla oskarżonego może odmówić zeznań. Przez osobę najbliższą, należy rozumieć małżonka, wstępnych (rodziców, dziadków), zstępnych (dzieci, wnuki), rodzeństwo, powinowatych w tej samej linii lub stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz jej małżonka, a także osobę pozostającą we wspólnym pożyciu. Prawo odmowy zeznań trwa mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia. Prawo to przysługuje także świadkowi, który w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem. Ponadto, art. 180 § 1 KPK mówi, że osoby obowiązane do zachowania tajemnicy służbowej lub tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji mogą odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator zwolni je od obowiązku zachowania tajemnicy. Należy wskazać, że nieusprawiedliwione niestawiennictwo

świadka może spowodować nałożenie na taką osobę kary pieniężnej (art. 285 § 1 KPK), a nawet spowodować przymusowe doprowadzenie (art. 285 § 2 KPK), oczywiście jeżeli została ona prawidłowo powiadomiona o wezwaniu w charakterze świadka.

21. Kiedy wezwać adwokata?

Niezwłoczny kontakt z adwokatem powinien zostać umożliwiony tak szybko po zatrzymaniu, jak to jest, z technicznego punktu widzenia, wykonalne. Dostępna forma kontaktu z adwokatem to każdy sposób porozumiewania, możliwy w miejscu przebywania osoby zatrzymanej: telefon, telefaks, poczta elektroniczna, ale także pismo sporządzone przez zatrzymanego, doręczane przez organ dokonujący zatrzymania, inną instytucję czy osobę. Kontakt z adwokatem oznacza kontakt z osobą, która spełnia wymogi określone przez przepisy o ustroju adwokatury. Może to być adwokat ustanowiony jako obrońca zatrzymanego w już toczącym się postępowaniu albo każdy inny adwokat, także wtedy, gdy zatrzymany ma już ustanowionego obrońcę w toczącym się postępowaniu. Ustawa wyraźnie stwierdza, że jest to kontakt z jednym adwokatem, nawet jeżeli zatrzymany, jako oskarżony (podejrzany), ma dwóch lub trzech obrońców. Nie ma jednak przeszkód, by organ stosujący zatrzymanie umożliwił kontakt ze wszystkimi tymi adwokatami.

22. Kiedy człowieka można zatrzymać – aresztować?

Prawo zatrzymania osoby podejrzanej przysługuje nie tylko Policji (art. 244 kpk), ale także organom Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Centralnego Biura Antykorupcyjnego (art. 312 pkt 1 KPK), Żandarmerii Wojskowej w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych (art. 663 kpk) i w takim samym zakresie przełożonemu wojskowemu i wojskowym organom porządkowym (art. 664 KPK), a ponadto kodeks przewiduje możliwość powierzenia uprawnień Policji innym organom przez szczególne przepisy rangi ustawowej. Zatrzymanie może dotyczyć osoby podejrzanej, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo, a zachodzi obawa ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa, bądź też nie można ustalić jej tożsamości albo istnieją przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym. Czynność zatrzymania nie wymaga wydania postanowienia, wystarczające jest wydanie zarządzenia, które jako zaskarżalne wymaga sporządzenia uzasadnienia jednoczesnego

z wydaniem, określającego faktyczne i prawne jego podstawy, a także sporządzenia protokołu, który musi zawierać następujące elementy: imię, nazwisko i funkcję dokonującego tej czynności, imię i nazwisko osoby zatrzymanej, dzień, godzinę, miejsce i przyczynę zatrzymania z podaniem, o jakie przestępstwo się ją podejrzewa. Odpis protokołu doręcza się zatrzymanemu. Jeżeli chodzi o prawa przysługujące zatrzymanemu, to należy wysłuchać go, czyli umożliwić mu swobodne wypowiedzenie się przede wszystkim co do podstaw faktycznych zatrzymania, choć nic nie stoi na przeszkodzie, by zatrzymany wypowiedział się co do wszelkich okoliczności istotnych z punktu widzenia sformułowanego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Złożone przez zatrzymanego oświadczenia należy wciągnąć do protokołu, a ponadto zaznaczyć udzielenie mu informacji o przysługujących prawach.

Zgodnie z art. 248 § 1 kpk, zatrzymanego należy natychmiast zwolnić, gdy ustanie przyczyna zatrzymania, a także, jeżeli w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania przez uprawniony organ nie zostanie on przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Należy go także zwolnić na polecenie sądu lub prokuratora. Ponadto, zatrzymany powi-

nien zostać zwolniony, jeżeli w ciągu 24 godzin od przekazania go do dyspozycji sądu, nie doręczono mu postanowienia o zastosowaniu wobec niego tymczasowego aresztowania (§ 2). Ponowne zatrzymanie osoby podejrzanej na podstawie tych samych faktów i dowodów jest niedopuszczalne.

W toku postępowania karnego można zastosować wobec podejrzanego lub oskarżonego środek zapobiegawczy w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo, także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Ponadto, można je stosować tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Jeżeli chodzi o środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, to art. 258 § 1 KPK precyzuje, że może ono nastąpić, jeżeli:

- 1) zachodzi uzasadniona obawa ucieczki lub ukrywania się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu,
- 2) zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne.

Jeżeli oskarżonemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo gdy sąd pierwszej instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata, potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą (§ 2). Tymczasowe aresztowanie może wyjątkowo nastąpić także wtedy, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, a zwłaszcza, gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził (§ 3). Zgodnie z art. 250 KPK tymczasowe aresztowanie może nastąpić tylko na mocy postanowienia sądu. Stosuje je w postępowaniu przygotowawczym na wniosek prokuratora sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, a w wypadkach nie cierpiących zwłoki także inny sąd rejonowy. Po wniesieniu aktu oskarżenia tymczasowe aresztowanie stosuje sąd, przed którym toczy się sprawa.

23. Co muszę podpisać, a czego nie podpisywać?

Kodeks Postępowania Karnego wskazuje z jakich czynności należy sporządzić protokół, wymieniając wśród nich przykładowo przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie i jego cofnięcie czy przesłuchanie oskarżonego, świadka, biegłego i kuratora. Z czynności nie wymienionych w kpk spisuje się protokół tylko w przypadku, gdy przepis szczególny tego wymaga¹ albo przeprowadzający czynność uzna to za potrzebne. Z wyjątkiem protokołu rozprawy lub posiedzenia, protokół podpisują osoby biorące udział w czynności. Przed podpisaniem należy go odczytać i uczynić o tym wzmiankę. Osoba zaś uczestnicząca w czynności może podpisując protokół zgłosić jednocześnie zarzuty co do jego treści; zarzuty te należy wciągnąć do protokołu wraz z oświadczeniem osoby wykonującej czynność protokolowaną.

¹ Jeżeli chodzi o kontrolę dokonywaną przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego, to zgodnie z § 20 ust.1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 sierpnia 2006 roku w sprawie szczegółowych warunków oraz trybu przygotowywania, prowadzenia i dokumentowania czynności kontrolnych przez funkcjonariuszy Centralnego Biura Antykorupcyjnego (Dz.U.z 2006 roku, Nr 165, poz. 1171) kontrola kończy się sporządzeniem protokołu kontroli i doręczeniem go kontrolowanemu celem zapoznania i podpisania. Zgodnie z art. 47 ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym „kontrolowany lub osoba przez niego upoważniona ma prawo, przed podpisaniem protokołu kontroli w terminie 7 dni od jego otrzymania, do zgłoszenia Szeffowi CBA umotywowanych zastrzeżeń, dotyczących ustaleń w nim zawartych. Ponadto kontrolowany lub osoba przez niego upoważniona ma prawo odmówić podpisania protokołu kontroli, składając w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania pisemne wyjaśnienia tej odmowy (art. 45 ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym).